

Оглядове досьє
щодо окремих аспектів законодавчого регулювання
діяльності Уповноваженого з прав людини (Омбудсмена)
у державах-членах Європейського Союзу*

Анотація. Оглядове досьє присвячене аналізу законодавчого регулювання статусу омбудсмена в Польщі, Латвії, Литві, Естонії, Іспанії, Франції. Акцентовано увагу на особливостях регламентації основних вимог до кандидатів на посаду Уповноваженого з прав людини, порядку призначення та звільнення з посади.

Основні аспекти законодавчого регулювання статусу Уповноваженого з прав людини (Омбудсмена) у державах-членах Європейського Союзу. Доречно зазначити про наявність міжнародно-правових стандартів запровадження інституту омбудсмена¹, а також вимог до кандидатів на цю посаду, закріплених у низці міжнародних актів². Європейською комісією за демократію через право (Венеціанська комісія, дорадчий орган Ради Європи) рекомендовано формувати зазначений інститут з урахуванням особливостей системи державного управління, що зумовлює відсутність уніфікованої моделі омбудсмена. Водночас визначено принципи, на яких бажано ґрунтувати законодавче регулювання формування та функціонування означеного інституту.

Критерії призначення омбудсмена повинні бути досить широкими задля заохочення широкого кола потенційних кандидатів на цю посаду. Найважливішими з них є високі моральні якості, сумлінність, належна професійна компетентність і досвід, у тому числі в галузі прав людини й основоположних свобод³. Строк повноважень омбудсмена повинен перевищувати строк повноважень органу, який його призначає. Звільнення з посади має відбуватися виключно на підставі вичерпного переліку чітких і розумних підстав (умов), установлених законом. Процедура звільнення з посади повинна бути публічною, прозорою і передбаченою законом.

Окрім цього, варто акцентувати на рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи про бажаність правового забезпечення інституту омбудсмена з

¹ З метою досягнення мети дослідження і дотримання максимально можливої автентичності термінології законодавчих актів європейських держав, в оглядовому досьє терміни: «уповноважений з прав людини», «омбудсмен», «захисник прав» – становлять єдиний синонімічний ряд. У законодавстві Польщі це слово вживається з великої літери.

² Наприклад, див.: CDL-AD(2019)005-e Principles on the Protection and Promotion of the Ombudsman Institution ("The Venice Principles"), adopted by the Venice Commission at its 118th Plenary Session (Venice, 15-16 March 2019). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)005-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)005-e); Recommendation CM/Rec(2019)6 of the Committee of Ministers to member States on the development of the Ombudsman institution. URL: <https://rm.coe.int/090000168098392f>

³ CDL-AD(2019)005-e Principles on the Protection and Promotion of the Ombudsman Institution ("The Venice Principles"), adopted by the Venice Commission at its 118th Plenary Session (Venice, 15-16 March 2019). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)005-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)005-e)

урахуванням існуючих стандартів або на конституційному рівні, або на рівні спеціального закону, яким визначатимуться основні завдання омбудсмена, гарантуватиметься його незалежність, забезпечуватимуться інструменти, необхідні для ефективного виконання його функцій як на національному, так і на міжнародному рівнях⁴.

Польща. На думку польських правників, лише з прийняттям у 1987 році Закону про Омбудсмена⁵ (далі – Закон Польщі) систему захисту прав громадян стали вважати сформованою⁶. Відповідно до внесених у 1989 році правок до Конституції Омбудсмен отримав статус конституційного інституту. У зв'язку з цим у 1991 році до цього Закону внесені зміни, відповідно до яких діючий Омбудсмен виконує свої обов'язки до зайняття цієї посади іншою особою. Варто зазначити, що норми Конституції 1997 року розширили гарантії діяльності Омбудсмена (статті 80, 208–212), забезпечуючи його самостійність і незалежність.

Уповноваженим з прав людини може бути громадянин Польщі, який має юридичну освіту, професійний досвід і високий авторитет завдяки своїм моральним якостям і соціальній чутливості (стаття 2 Закону Польщі).

Відповідно до статті 3 цього Закону Омбудсмена призначає Сейм за згодою Сенату на прохання Голови Сейму або групи з 35 депутатів. Процедура висування кандидатів на посаду Уповноваженого з прав людини визначається постановою Сейму. Загалом може бути висунуто до 14 кандидатів (одна особа від Голови Сейму і до 13 кандидатів від групи з 35 депутатів (склад Сейму – 460 депутатів). Депутати можуть підтримати лише одну кандидатуру. Постанову Сейму про призначення Омбудсмена Голова Сейму негайно надсилає Голові Сенату. Сенат приймає постанову про згоду на призначення Уповноваженого з прав людини протягом одного місяця з дня направлення до Сенату постанови Сейму. Неприйняття Сенатом відповідної постанови в установлений строк означає, що Сенат приймає пропонувану кандидатуру. Якщо Сенат не погоджується з кандидатурою, процедура висування поновлюється.

Перед виконанням своїх обов'язків Омбудсмен складає перед Сеймом присягу. Строк повноважень Омбудсмена становить п'ять років із дня складання присяги перед Сеймом. Одна й та сама особа не може бути Омбудсменом більше двох строків.

Відповідно до статті 7 Закону Польщі Сейм звільняє Омбудсмена до закінчення строку повноважень у разі: подачі неправдивої люстраційної заяви⁷;

⁴ Recommendation CM/Rec(2019)6 of the Committee of Ministers to member States on the development of the Ombudsman institution URL: <https://rm.coe.int/090000168098392f>

⁵ Ustawa o Rzeczniku Praw Obywatelskich. USTAWA z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2023 r., poz. 1058 t.j.). URL: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/ustawa-o-rzeczniku-praw-obywatelskich>

⁶ 35-lecie urzędu Rzecznika Praw Obywatelskich. Jubileuszowa konferencja w Warszawie. URL: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/urzed-rpo-35-lecie-konferencja>

⁷ Люстрація в Польщі означає політику обмеження участі колишніх комуністів, інформаторів комуністичної таємної поліції (з 1944–1990 рр.) в урядах або на державних посадах. У Польщі перші закони про люстрацію прийняті в 1997 році. Із 2007 року Люстраційне бюро Інституту національної пам'яті виконує функції ведення реєстру люстраційних заяв, здійснення їх аналізу та збору інформації, необхідної для їх правильної оцінки.

виникнення стійкої непрацездатності, яка заважає виконувати обов'язки, або інвалідності чи занепаду сил, що підтверджується медичним висновком; відмови від виконання своїх обов'язків; порушення присяги.

У разі подачі неправдивої люстраційної заяви Сейм приймає постанову про звільнення Омбудсмана за зверненням Голови Сейму. В інших випадках Сейм приймає постанову про звільнення Омбудсмана на вимогу Голови Сейму або групи щонайменше з 35 депутатів. Постанова вважається прийнятою за умови її підтримки більшістю (не менше 3/5) голосів присутніх на засіданні і не менше, ніж половиною депутатів від законного складу Сейму.

Латвія. Правовий статус Омбудсмана (Tiesībsarga) визначено спеціальним Законом Латвії⁸. Критеріями для кандидатів на цю посаду визначено: наявність громадянства Латвії та відсутність подвійного громадянства; досягнення 30 років; наявність вищої освіти і ступеня магістра або еквівалентного ступеня відповідно до латвійського законодавства; знання латиської і принаймні двох іноземних мов; знання та практичний досвід роботи у сфері захисту прав людини; відповідність законодавчим вимогам щодо отримання спеціального дозволу на доступ до державної таємниці (частина перша статті 7 цього Закону).

Процедура призначення особи на посаду Омбудсмана розпочинається її висунуттям не менше ніж десятьма парламентаріями (стаття 5 Закону Латвії). До Президії Сейму не раніше ніж за 50 днів і не пізніше ніж за 40 днів до закінчення строку повноважень чинного Омбудсмана надається заява парламентарів про висунуття кандидата на посаду, до якої додається згода особи балотуватися на посаду Омбудсмана з пропозиціями кандидата щодо необхідних перетворень у сфері прав людини і належного урядування. Наступним кроком є заслуховування кандидата / кандидатів Комісією Сейму з прав людини та громадських справ (Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijā) перед засіданням Сейму, під час якого приймається рішення про призначення Омбудсмана. З огляду на дотримання безперервності у функціонуванні інституту Омбудсмана, парламентська сесія скликається не раніше, ніж за 20 днів і не пізніше, ніж за 10 днів до закінчення строку повноважень чинного Омбудсмана. При вступі на посаду Омбудсмен на засіданні Сейму складає присягу (стаття 6 Закону Латвії). Законом встановлено строк перебування на посаді Омбудсмана у п'ять років із дня складення ним присяги, а також передбачено перебування особи на цій посаді не більше двох строків поспіль (частини друга, третя статті 7).

Доцільно зазначити, що у Законі про Омбудсмана використовується не лише термін «звільнення з посади», а також терміни «призупинення повноважень» і «припинення повноважень». У разі надання Сеймом згоди на порушення кримінального провадження щодо Омбудсмана, його повноваження призупиняються (pilnvaru apturēšana) до набрання законної сили виправдувальним вироком у кримінальному провадженні або судовим актом про закриття

⁸ Tiesībsarga likums. 06.04.2006. URL: <https://likumi.lv/ta/id/133535-tiesibsarga-likums>

кримінального провадження (стаття 8). Законом встановлено чотири умови, за яких відбувається припинення повноважень (pilnvaru izbeigšanās) Омбудсмена: звільнення з посади; закінчення строку повноважень; засудження за вчинення кримінального злочину і набрання вироком законної сили; смерть Омбудсмена (частина перша статті 9). Ініціювати звільнення особи з посади (atbrīvošana no amata) Омбудсмена в разі неможливості виконання своїх обов'язків за станом здоров'я, вчинення ганебного правопорушення, несумісного зі статусом Омбудсмена, невиконання своїх обов'язків без поважних причин мають право більше однієї третини депутатів від складу Сейму (стаття 10 Закону Латвії). Якщо омбудсмен залишає посаду за власним бажанням або обраний / призначений на іншу посаду, він зобов'язаний негайно подати про це письмову заяву до Президії Сейму.

Литва. Відповідно до Конституції Литовської Республіки Омбудсмен (Seimo kontrolierius – Інспектор Сейму) розглядає скарги громадян щодо неправомірних дій посадових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування, окрім суддів (стаття 73)⁹. На законодавчому рівні закріплено наявність п'яти омбудсменів, які наділені відповідними компетенціями. Двоє розглядають скарги щодо діяльності посадових осіб органів державної влади, один – щодо органів у сфері військового управління та прирівняних до них, двоє – щодо органів місцевого самоврядування¹⁰. Критеріями для кандидатів на посаду омбудсмена є: наявність громадянства Литовської Республіки, бездоганна репутація, наявність вищої юридичної освіти і досвід – не менше 5 років у сфері юридичної роботи або роботи в установах державної влади та управління (стаття 5).

Відповідно до процедури призначення омбудсменів передбачено голосування членів Сейму за осіб із числа кандидатур, яких запропоновано Головою Сейму (стаття 6). Строк перебування на цій посаді становить чотири роки. Варто звернути увагу, що в разі смерті або звільнення Омбудсмена Сейм призначає нового Омбудсмена строком на чотири роки і кількість строків перебування особи на цій посаді не обмежується.

Припинення повноважень Омбудсмена відбувається в таких випадках: виявлення власного бажання; закінчення строку перебування на посаді; досягнення встановленого законом пенсійного віку для призначення пенсії за державним соціальним страхуванням; неспроможність виконання обов'язків за станом здоров'я¹¹; набрання законної сили обвинувальним вироком; висловлення

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d. Skelbta: Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30). URL: <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija20220522.htm>. Категорії скарг, що розглядаються чи не розглядаються омбудсменами, уточнено у статті 4 Закону про омбудсмена. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIŲ Į S T A T Y M A S. 1998 m. gruodžio 3 d. Nr. VIII-950. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.69069?jfwid>

¹⁰ Частина третя статті 6. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIŲ Į S T A T Y M A S. 1998 m. gruodžio 3 d. Nr. VIII-950. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.69069?jfwid>

¹¹ Під неспроможністю виконання обов'язків за станом здоров'я розуміється таке: Омбудсмен хворіє більше 4 місяців підряд протягом одного календарного року або його хвороба перешкоджає виконувати свої обов'язки, про що отримано висновок медичної комісії, створеної Міністром охорони здоров'я (стаття 7).

недовіри, яку підтримали більше половини всіх членів Сейму (стаття 7). Рішення про припинення повноважень Омбудсмена набуває сили в разі голосування більшістю членів Сейму. Доречно зазначити, що в разі припинення повноважень Омбудсмена внаслідок закінчення строку його повноважень або досягнення ним встановленого законом пенсійного віку для призначення пенсії за державним соціальним страхуванням він залишається на посаді до призначення Сеймом нового Омбудсмена.

Естонія. Конституція Естонської Республіки містить спеціальний розділ щодо Омбудсмена (Õiguskantsler – Канцлер юстиції) (статті 139–145)¹². Конституційними приписами, що забезпечують гарантії незалежності Омбудсмена, визначено процедуру призначення за поданням Президента строком на сім років (статті 65, 78, 140), звільнення (ametist tagandada) з посади лише за судовим рішенням (стаття 140), визначення правового статусу Омбудсмена та порядку організації роботи його канцелярії відповідно до спеціального закону (стаття 144).

Детальне регулювання функціонування інституту Омбудсмена здійснено на законодавчому рівні¹³. Відповідно до Закону Естонії визначено такі критерії для посади: наявність громадянства Естонської Республіки; повна дієздатність; високі моральні якості; вільне володіння державною мовою; наявність вищої юридичної освіти; наявність репутації досвідченого, визнаного юриста (стаття 6). Особа набуває статусу кандидата на посаду Омбудсмена після отримання відповідної пропозиції від Президента Естонської Республіки і надання письмової згоди особи на отримання статусу кандидата на посаду Омбудсмена (стаття 6¹).

Варто звернути увагу, що на законодавчому рівні для кандидата на посаду Омбудсмена передбачена процедура перевірки для отримання дозволу на доступ до державної таємниці, за винятком, якщо кандидат на посаду вже має відповідний дозвіл або на час набуття статусу кандидата на посаду обіймає посаду, яка надає право доступу до державної таємниці всіх рівнів (стаття 6¹). Процедура передбачає надання кандидатом через Канцелярію Президента Естонської Республіки заяви на отримання означеного дозволу і письмової згоди на одержання Службою безпеки Естонської Республіки інформації під час проведення перевірки про кандидата від фізичних і юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування. За результатами перевірки протягом трьох місяців із дня отримання таких документів Президенту надсилається висновок щодо відповідності кандидата вимогам щодо осіб, які звертаються за дозволом на доступ до державної таємниці.

Для призначення кандидата на посаду Омбудсмена встановлено строк у дев'ять місяців після відправлення до Президента суб'єктом перевірки отриманих результатів. У разі завершення зазначеного строку кандидат повинен пройти нову перевірку. Особа, яку призначено на посаду Омбудсмена, перед вступом на посаду

¹² Eesti Vabariigi põhiseadus. RT 1992, 26, 349. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>

¹³ Chancellor of Justice Act. RT I 1999, 29, 406. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/528052020006/consolide>

має протягом першого тижня пленарної сесії парламенту скласти присягу (стаття 7).

Повноваження (мандат) Омбудсмена припиняються в таких випадках: завершення семирічного терміну перебування на посаді; відставка (*ametist lahkumise / resignation*) Омбудсмена¹⁴; набрання законної сили рішенням Верховного Суду щодо Омбудсмена в разі його тривалої непрацездатності понад шість місяців поспіль¹⁵; набрання законної сили обвинувальним вироком щодо Омбудсмена в разі умисного вчинення ним кримінального правопорушення; набрання законної сили обвинувальним вироком щодо Омбудсмена в разі вчинення ним кримінального правопорушення з необережності, за яке призначено покарання у вигляді позбавлення волі; у разі смерті Омбудсмена (статті 8–11 Закону Естонії).

Іспанія. Відповідно до статті 54 Конституції Королівства Іспанії Омбудсмен – це особа, яка призначається високим комісаром¹⁶ Генеральних кортесів¹⁷ (Парламенту) для захисту прав, установлених розділом I Конституції. Омбудсмен має право контролювати діяльність Державної Адміністрації та звітує перед Парламентом¹⁸.

Відповідно до Органічного Акта щодо Омбудсмена¹⁹ 3/1981 від 6 квітня (далі – Закон Іспанії) Омбудсмен обирається Парламентом строком на п'ять років за поданням спікерів Конгресу депутатів і Сенату відповідно. Обирає кандидата і пропонує його палатам спеціально утворений для цього спільний Комітет палат. Рішення спільного Комітету щодо кандидата на посаду Омбудсмена приймається простою більшістю голосів.

Рішення про призначення Омбудсмена приймається на Пленумі Конгресу депутатів (не пізніше 10 днів після висування кандидата) і на Пленумі Сенату (не пізніше 20 днів після висування кандидата). Кандидат має бути підтриманий не менше 3/5 голосів обох палат. Якщо ця кваліфікована більшість не досягнута, формується новий спільний Комітет палат для вибору іншого кандидата або підтримки попереднього. У разі повторного голосування кандидат вважається обраним, якщо за його кандидатуру було віддано не менше 3/5 голосів Конгресу депутатів та абсолютну більшість голосів Сенату.

Відповідно до статті 3 Закону Іспанії будь-який громадянин Іспанії, який досяг повноліття і має всі громадянські та політичні права, може бути обраний Омбудсменом. Варто наголосити, що посада Омбудсмена несумісна: із будь-яким представницьким мандатом; із політичною посадою або політичною

¹⁴ Там само. Про свою відставку з посади омбудсмен повідомляє Президенту принаймні за чотири місяці (Стаття 9).

¹⁵ Там само. Верховний Суд приймає відповідне рішення за зверненням Президента у разі тривалої непрацездатності омбудсмена (стаття 10).

¹⁶ Високий комісар (*Defensor del Pueblo*, іспанською мовою) – омбудсмен. Дослівний переклад – Захисник народу.

¹⁷ Генеральні кортеси (Парламент Іспанії), складається з Конгресу депутатів і Сенату (стаття 66 Конституції).

¹⁸ THE SPANISH CONSTITUTION Passed by the Cortes Generales in Plenary Meetings of the Congress of Deputies and the Senate held on October 31, 1978. URL: <https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionINGLES.pdf>

¹⁹ ORGANIC ACT 3/1981, APRIL 6th, REGARDING THE OMBUDSMAN (Boletín Oficial del Estado (BOE) [Official Journal] No. 109, of 7 May 1981. URL: <https://www.defensordelpueblo.es/en/wp-content/uploads/sites/2/2015/06/LOIngles.pdf>

пропагандистською діяльністю; зі службою в державній адміністрації; із виконанням керівних функцій у партії, спілці, асоціації чи фонді; зі здійсненням судочинства, діяльністю у фіскальних органах або іншою професійною чи комерційною діяльністю.

Підписане Спікерами Конгресу депутатів та Сенату призначення Омбудсмена публікується в Boletín Oficial del Estado. Обрана особа складає присягу в присутності регламентних комітетів обох палат Парламенту і набуває повноважень Омбудсмена.

Відповідно до статті 5 Закону Іспанії повноваження Омбудсмена припиняються у зв'язку з: відставкою; закінченням строку повноважень; смертю або втратою працездатності; скоєнням грубих, недбалих дій при виконанні своїх посадових обов'язків; засудженням після винесення остаточного вироку. У випадку, якщо посада є вакантною, її виконує перший заступник Омбудсмана.

Франція. Відповідно до змін, внесених 23 липня 2008 року до Конституції Французької Республіки (далі – Конституція Франції) та положень Органічного закону № 2011-333 від 29 березня 2011 року про Захисника прав²⁰ (далі – Закон Франції) Захисник прав забезпечує повагу до прав користувачів державних послуг, найкращих інтересів і прав дитини, етики фахівців, які працюють у секторі безпеки, а також здійснює підтримку викривачів у їхніх діях щодо захисту прав і свобод тощо. Зауважимо, що з 1 травня 2011 року функції і повноваження колишнього Медіатора (Посередника) Республіки були об'єднані з іншими напрямками діяльності у сфері захисту прав. Їх виконання передано органу, який очолює Захисник прав.

Відповідно до статті 71-1 Конституції Франції²¹ Захисник прав призначається Президентом Республіки на шестирічний строк без права поновлення після застосування процедури, передбаченої в останньому абзаці статті 13 цієї Конституції²². З урахуванням положень Конституції Франції щодо порядку делегування Президентом Франції повноважень Раді Міністрів, і відповідно до статті 1 Закону Франції Захисник прав призначається указом Ради міністрів за погодженням із постійними комітетами Національної асамблеї і Сенату, які можуть виступити проти призначення тієї чи іншої кандидатури за наявності не менше 3/5 голосів.

²⁰ LOI organique n° 2011-333 du 29 mars 2011 relative au Défenseur des droits (1). NOR : JUSX0918101L. (Version en vigueur au 20 mars 2024). URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000023781167>

²¹ Constitution du 4 octobre 1958. (Version en vigueur au 20 mars 2024). URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGISCTA000006095833>

²² Органічний закон визначає умови, за яких повноваження Президента Республіки можуть бути делеговані ним для виконання від його імені Радою Міністрів. Органічний закон визначає посади і функції, на які, через їх важливість для гарантування прав і свобод чи економічного та соціального життя нації, повноваження Президента Республіки щодо призначення здійснюється після публічного повідомлення від компетентного постійного комітету кожної асамблеї. Президент Республіки не може призначати, якщо сума голосів проти в кожному комітеті становить щонайменше три п'ятих голосів, поданих у двох комітетах. Закон визначає компетентні постійні комісії відповідно до посад чи функцій. Constitution du 4 octobre 1958. Version en vigueur depuis le 25 juillet 2008. Titre II : Le Président de la République (Articles 5 à 19). Article 13. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/loda/article_lc/LEGIARTI000019241006

Відповідно до статті 3 Закону Франції посада Захисника прав і його заступників несумісні з посадами: члена уряду, Конституційної ради, Вищої судової ради, Економічної, соціальної та екологічної ради, а також із будь-якими виборними посадами. У разі, якщо особа призначена Захисником прав і має іншу посаду або виборний мандат, вважається, що така особа припинила виконання цих посадових обов'язків, якщо тільки не висловила жодних протилежних побажань протягом восьми днів після публікації в Офіційному журналі про призначення. Посада Захисника прав несумісна з будь-якою іншою службою, роботою та будь-якою професійною діяльністю. Протягом одного місяця після публікації про призначення Захисником прав особа повинна припинити будь-яку діяльність, несумісну з посадою Захисника прав.

Повноваження Захисника прав можуть бути припинені лише на його вимогу або в разі появи перешкод, за умови, що вони встановлені висновком Державної ради, тобто Вищим адміністративним судом Франції.

Висновки. Правовий статус омбудсмена в більшості держав, чий досвід розглядався, визначено як на конституційному рівні, так і на рівні спеціального закону.

Як правило, законом встановлено критерії для кандидатів на посаду омбудсмена. Найчастіше вимагається наявність: громадянства держави (Польща, Латвія, Литва, Естонія, Іспанія), вища юридична освіта або вища освіта з будь-якої спеціальності (Польща, Латвія, Литва, Естонія), професійний досвід у сфері юриспруденції або захисту прав людини, або роботи в органах державної влади (Польща, Латвія, Литва, Естонія), високі моральні якості (Польща, Литва, Естонія)²³.

Для призначення на посаду омбудсмена Спікер або група депутатів (Польща, Латвія, Литва), або президент (Естонія) висувають одну або декілька кандидатур. В Іспанії спікери обох палат парламенту пропонують кандидатуру, яку обрано спеціально утвореним, спільним для обох палат, комітетом. У Латвії передбачено заслуховування кандидата Комісією Сейму з прав людини та громадських справ перед засіданням Сейму, під час якого буде прийматися рішення про призначення омбудсмена. В Естонії здійснюється перевірка кандидата для отримання дозволу на доступ до державної таємниці, за винятками, що визначені законом. Наступним кроком є призначення одного з кандидатів на посаду омбудсмена. В Іспанії потрібна кваліфікована більшість для прийняття відповідного рішення. У Франції і президент, і уряд, і парламент беруть участь у призначенні омбудсмена.

Перед вступом на посаду омбудсмена особа має скласти присягу.

Процедуру звільнення омбудсмена згідно із законодавством деяких держав може ініціювати спікер або група парламентаріїв (Польща, Латвія). Рішення про

²³ Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо встановлення критеріїв віку, наявності високих моральних якостей та досвіду правозахисної діяльності для кандидата на посаду Уповноваженого з прав людини у Великій Британії, Франції, Німеччині, Польщі, Латвії, Литві, Естонії. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/public_vl/analytical_notes-publ/73692.html?search

звільнення омбудсмена приймає парламент. У Польщі та Литві закріплено потрібну для цього кількість голосів парламентаріїв. Законодавством визначено перелік підстав для звільнення омбудсмена, найпоширенішими з яких є відставка, тобто за власним бажанням, закінчення строку перебування на посаді, неможливість виконання своїх обов'язків за станом здоров'я, що підтверджується медичним висновком або судовим рішенням, смерть, набрання законної сили обвинувальним вироком щодо омбудсмена.

Отже, незважаючи на відсутність уніфікованої моделі інституту омбудсмена, законодавче закріплення критеріїв для кандидатів на цю посаду, процедури їх призначення та звільнення значною мірою ґрунтується на спільних підходах і враховує наявні міжнародні стандарти.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*